

СИСТЕМА ШАХОВИХ НОМЕНІВ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ “ДЕБЮТ”

У статті розглядаються шахові дебютні номінації, вживані для позначень понять, пов'язаних з початковою стадією шахової гри – дебютом. Автор шляхом суцільної вибірки з україномовних видань, зокрема з перших підручників і посібників з шахової гри, представила систему термінів мікрополя “дебют” на структурному і семантичному рівнях. Системна організація термінологічного мікрополя “дебют” характеризується відповідною ієрархією номенів на позначення загальної назви початку шахової гри і, зокрема, варіативністю найменувань, в основі яких – прізвища відомих шахістів, національні, географічні маркери, актуалізовані назви фігур, образні назви тощо.

Ключові слова: дебют, шахова термінологія, термінологічне мікрополе, шахова лексика, дебютні номени, партія, варіант.

Термінолексика національної мови через прямо пропорційну залежність від прискореного технологічного розвитку у суспільстві постійно видозмінюється, набуває нових семантичних зв'язків. Вона не залишається сталим явищем, навпаки, ускладнюється та організовується у цілі блоки, системи лексичних одиниць залежно від спрямованості термінологічної галузі. Розгляду й аналізу потребує також системна організація шахової термінології.

В. М. Лейчик зазначає, що відображення сукупності термінів через систему понять, а через них – певної галузі знань або діяльності, дозволяє розглядати самі сукупності термінів як системи й використовувати системний підхід при їхньому аналізі [7, с. 118]. Сукупність термінів із сукупністю визначень утворює систему сукупності понять, яка є логічною моделлю спеціальної галузі знань чи діяльності, тоді як терміносистема формує мовну модель цієї галузі. Отже, терміносистема як модель складається саме тоді, коли галузь має свою теорію, виявляє об'єкти і зв'язки між ними. Зокрема, В. П. Даниленко стверджує, що термінологія виражає два поняття: у традиційному визначенні – це сукупність термінів однієї галузі знань (науки чи наукового напрямку), що відображає відповідну сукупність понять; у ширшому розумінні – загальна сукупність усіх сфер діяльності [4, с. 15]. К. П. Авербах розглядає термінологію лише як “систему знаків спеціальної сфери діяльності, ізоморфну системі її понять, що обслуговує комунікативні потреби” [2, с. 46]. О. С. Ахманова трактує термінологію як “сукупність термінів даної галузі виробництва, діяльності, знання, що утворює особливий сектор (шар) лексики, який найлегше піддається впорядкуванню” [3, с. 474]. Т. І. Панько пропонує розглядати таку галузеву лексику “не як систему термінів, а сукупність термінів, що входять у певну термінологічну систему” [10, с. 148]. Отже, основною ознакою термінології є системність. Як зазначає І. М. Кочан, “під системою в термінології розуміють організовану сукупність об'єктів, тобто таку сукупність, яка являє собою об'єктивну єдність пов'язаних між собою предметів, явищ або дій. Такими об'єктами системи є терміни – одиниці термінології” [6, с. 68]. Як стверджує Л. О. Симоненко, “термінологія системна перш за все тому, що

системним є світ, окремі ділянки й сторони якого термінологія відображає та обслуговує” [11, с. 35]. Системність терміна реалізується двопланово – у плані змісту і у плані вираження. У плані змісту відбивається суть поняття, у плані вираження системність досягається однотипністю словотвірних моделей. За словами В. М. Лейчика і Л. В. Туровської, для терміносистем характерні два види системності. По-перше, це логічна системність, що визначається системою понять, із якою співвіднесена терміносистема. По-друге, для терміносистем характерна мовна системність: похідні і складні терміни утворюються на основі лексичних одиниць, які використовуються для вираження початкових термінів [7, с. 118-126; 13, с. 15]. Системний підхід до аналізу шахової термінології зводиться до того, що одним із перших етапів опрацювання термінологічного складу описуваних одиниць є з’ясування логіко-поняттєвих відношень між науковими поняттями та виокремлення тематичних полів чи груп.

Шахову лексику вважаємо за доцільне розглядати як термінологічну систему, а її номени як системні компоненти зі своїми законами існування. На сьогодні у термінознавстві сформувалося два погляди щодо класифікації шахових термінів. Вони запропоновані українським ученим А. К. Мойсієнко і російським лінгвістом Л. А. Аваковою. На думку А. К. Мойсієнко, доцільно виокремити дві підсистеми шахової лексики. Перша підсистема – це лексика на позначення практичної шахової гри, а друга – на позначення термінів шахової композиції. Мовознавець зауважує, що лексичні одиниці однієї підсистеми можуть накладатися на другу “при повній збереженості смислового наповнення терміна”. У загальному розумінні шахової лексики А. К. Мойсієнко виокремлює такі лексичні групи: а) *назви осіб*; б) *назви предметних атрибутів шахової гри*; в) *назви структурно-композиційних частин шахової партії*; г) *назви, пов’язані з ходами фігур*; д) *назви дебютів шахової гри*, ж) *назви тем у шаховій композиції*, з) *назви шахових змагань*, і) *назви систем проведення шахових змагань* [9, с. 111].

Беручи до уваги погляд на термінологічне поле, за визначенням Абрамової, як на понятійно-семантичну категорію, в якій синтезуються системно-функціональні властивості термінів, яка являє собою ієрархічну структуру, що складається з безлічі термінологічних одиниць, об’єднаних загальним значенням і віддзеркалює у мові певну понятійну сферу, російський лінгвіст Л. А. Авакова ядро “шахів” ієрархічно розмежує на 8 мікротерміносистем термінологічного поля “шахи”: а) *атрибути гри* (фігури, дошка), б) *спортсмен* (діяч), в) *змагання* (власне змагання), г) *процес боротьби* (партія, гра), д) *момент боротьби* (позиція), ж) *дія* (ходи), з) *теорія* (теорія шахів), і) *особлива сфера творчості* (композиція) [1, с. 33]. Цю ідею класифікаційного розмежування опрацьовував український вчений С. Г. Завгородній [5, с. 69].

У статті ми розглянемо лише одну з гілок структурно-композиційної організації шахової гри – дебют та його структуру. Як відомо, за структурно-композиційною організацією вся шахова партія поділяється на три етапи: *дебют*, *мітельшпіль* й *ендшпіль*. Вважається, що успіх і вигравш (тобто “матування”) у грі закладається ще у зачині, тому кожен гравець дуже ретельно і виважено будує власну стратегію і тактику ведення гри на перших 10–15 ходах. Саме цей етап у композиції називається дебютом.

XX століття дало поштовх до створення розгалуженої системи дебютних номінацій. Функціонально успішний складений дебют виявляється через позиційне розташування фігур у центрі шахівниці (це називається “оволодіння центром”) і найшвидший розвиток фігур (мобілізацію). У зв’язку з цим було розроблено багато тактичних ходів, скомпільованих у своєрідні тематичні підгрупи дебюту, які мали

однакове смислове навантаження, але називалися по-різному. За функціонально-змістовим характером дебютним назвам прийнято давати такі термінологічні відповідники: *початок (зачин), дебют, партія, захист, гамбіт, варіант, система*. А. С. Суєтін [12, с. 23] розробив ієрархічну структуру дебютних назв, де подав пояснення особливостей цих назв:

1) “початок” супроводжує дебют з першим ходом білих (наприклад, початок 1. e4, початок 1. Kf3 та ін.);

2) “дебют” пов’язаний із другим ходом білих (наприклад, дебют Реті – 1.Kf3 d5 2.g3, дебют Німцовича – 1.Kf3 d5 2.b3.);

3) “партія” відноситься до третього ходу білих (наприклад, іспанська партія, італійська партія);

4) “захист” залежить від ідейного замислу чорних у перших ходах і не ставиться у пряму залежність від номеру ходу (наприклад, російський, французький, сицилійський, нідерландський захист та ін.);

5) “гамбіт” зв’язує усі дебютні побудови, в яких позиційно жертвується на перших ходах пішак або фігура без негайного відігравання (наприклад, королівський гамбіт, гамбіт Еванса);

6) “варіант” вважається одним з розгалужень дебюту, що логічно зв’язує побудову з серединою гри;

7) “система” означає групу варіантів будь-якого дебюту, необмеженої кількості, логічно зв’язаних між собою спорідненими ідеями.

Композиційно вирізняють дебюти *відкриті (комбінаційні), напіввідкриті і закриті (позиційні)*, іноді ще *напівзакриті і фалангові*. *Відкриті дебюти* – це загальна назва всіх шахових дебютів, що починаються ходом білих: 1. e2-e4 та відповіддю чорних 1... e7-e5. *Напіввідкриті дебюти* відрізняються від відкритих тим, що на перший хід білих 1. e2-e4 чорні відповідають будь-яким чином, окрім 1... e7-e5. *Закриті дебюти* виникають при будь-якому першому ході пішаком (окрім королівського) на 1-2 поля вперед або королівським конем, тобто нестандартним відкриттям партії.

Кожна шахова партія (гра) має величезну варіативність у використанні дебютних ходів, їх структурування виявляється складним через постійну мінливість ходів, форсування і перехід від повільного темпу до швидкого. Наведемо приклади відкритих дебютів із продовженнями: захист 2 коней із продовження *Абельсої атаки* (1.e4 e5 2.Kf3 Ke6 3.Cc4 Kf6 4.d4 ed 5.0– 0 Cc5 6.e5 d5 7.ef de 8.Le1+ Ce6 9.Kg5 Фd5 10.Kc3 Фf5 11.Kce4 Cb6 12.fg Лg8 13.g4 Фg6 14.K:e6 fe 15.Cg5. [8, с. 33]), *захистом Берлінерового гамбіту* (10...e4 11.cd Cd6 після 4.Kg5 d5 5.ed b5 6.Cf1 Kd4 7.c3 K:d5 8.Ke4 Фh4 9.Kg3 Cg4 10.f3. [8, с. 36]); захист Каро-Канн має *Бронштейна-Ларсена варіант* (1. e4 c6 2. d4 d5 3. Kc3 de 4. K : e4 Kf6 5. K:f6 gf. [8, с. 38]); королівський гамбіт у системі прийнятого має продовження *Альгаєра гамбіт* (4. h4 g4 5.Kg5 h6 6.K:f7 [8, с. 33]); французький захист має *Андерсена атаку* (5.C:f6 після 3.Kc3 Kf6 4.Cg5 Ce7. [8, с. 34]), *Бернштейна варіант* (з ходом 6.Ch4 [8, с. 36]).

Іспанська партія має систему *анти-Маршалл* (з ходами 3...a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 Ce7 6.Te1 b5 7.b3 0-0 8.a4. [8, с. 35]), архангельський варіант на основі *системи Меллера* (5.0-0 b5 6.Cb3 Cb7 [8, с. 35]), *захист Берда* (3...Kd4 [8, с. 36]), берлінський захист (старовинна система з 3.Kf6 [8, с. 36]), *Бразильський захист* (з 3...Kf6 4.0-0 K:e4 [8, с. 38]), бреславльський варіант (10. Te1 K:e5 11.Kd4 K:e5 12.f3 Cd6 13.fe Cg4 14.Фc2 c5 [8, с. 38]), *відкритий варіант* (з ходами 4.Ca4 Kf6 5.0-0 K:e4 6.d4 b5 7.Cb3 d5. [8, с. 40]).

Сицилійський захист має варіант *Андерсена дебют* [8, с. 34], *атаку Созіна* із продовженням *Велимировича атака* (8.Фе2 0-0 9.0-0-0 (після 7...Се7 або 7...а6) [8, с. 39]; *Вересова варіант* (6... Kh6 7. Кс3 О-О 8. Се2 f5 після 4...g6 5.c4 Cg7 6.Се3 [8, с. 39];

Віденська партія – дебютна система з 1.e4 e5 2.Кс3, що має продовження *віденська атака* 3. Сс4 К:e4 4. Фh5 Kd6 5.Cb3(Ф:e5+) Кс6(Се7) [8, с. 39]; *віденське фіанкетто* 3.g3 після 2...Kf6 (рідко після 2...Кс3) – с. 40; *віденський гамбіт* 2...Kf6 3.f4 d5 4.fe К:e4. [8, с. 40]; має продовження *Гампе-Альгайера гамбіт* 5.h4 (після 2...Кс6 3.f4 ef 4.Kf3 g5) [8, с. 40];

У свою чергу закриті дебюти також мають низку поширених варіацій: *староіндійський захист* охоплює систему *Авербаха* (5.Се2 0-0 6.Cg5 [8, с. 33]), *Алаторцева варіант* (варіант з ходами 6.e4 g6 7.f4 Cg7 8.Cb5+ у системі 2.c4 c5 3.юd5 e6 4.Кс3 ed 5.cd d6 індійського захисту [8, с. 33]); *індійський захист* із продовженням системи *Бенко гамбіту* (2.c4 c5 3.d5 b5, який ще відомий як *Волзький гамбіт* [8, с. 36]). *Новоіндійський захист* як система має *Боголюбова захист* (з ходом 3...Cb4+). *Ферзевий гамбіт* включає *Альбіна контргамбіт* (1. d4 d5 2. c4 e5 3. de d4. [8, с. 33]), відхилений *Вестфальський або американський варіант* (3.Кс3 Kf6 4.Cg5 Kbd7 5.e3 Cb4. [8, с. 39]); *кембриджспрінгська система у відхиленому ферзевому гамбіті* продовжується ходом 8... К7 b6 (після 8.Фd2) із *Беккеровою контракою* [8, с. 35] чи відхиленням *віденським варіантом* (3.Kf3 Kf6 4. Cg5 Cb4+ 5. Кс3 dc. [8, с. 40]). *Слов'янський захист* має *меранський варіант* із продовженням *атаки Блюменфельда* (11.К:b5 [8, с. 37]).

Майже кожен дебют має розгалужену структуру. У поданих вище прикладах наведено лише по кілька варіацій розвитку подій на шахівниці, які мають свою назву. Проте не можна стверджувати, що це єдині сталі варіанти гри, гросмейстри використовують десятки інших комбінацій ходів і приходять до ключових моментів.

У шаховій теорії назви дебютів мають складну структуру. Переважно всі вони складаються з кількох компонентів. Структурно їх можна поділити на 3 типи:

а) двокомпонентні назви, що є найчастіше вживаними (*захист Філідора, іспанська партія, каталонський початок, ферзевий гамбіт*);

б) трикомпонентні назви, які менш розповсюджені (*захист двох коней, прийнятий королівський гамбіт, відмовлений королівський гамбіт, захист Каро-Канн, дебют ферзевих пішаків*);

в) найрідші чотирьох- і багатоконпонентні назви (*королівський гамбіт за чорних, королівський гамбіт у другій руці*).

У шаховій теорії назви дебютів вирізняються цікавими номенами. За семантикою всі дебютні номінації обов'язково мають складову частину на позначення чи то прізвищ гравців, чи то географічних даних / відомостей, чи то актуалізації назв фігур та ін. Виходячи з цього, назви дебютних термінів можна диференціювати за:

1) найменуванням з компонентом прізвища відомого шахіста (*Еванса гамбіт* (“*В XIX ст. гамбіт Еванса був грізною зброєю, особливо тоді, коли чорні “чіплялися” за матеріальну перевагу, обмежуючись глухим захистом*”. – [8, с. 68]), *Філідорів захист* (“*1. e2 – e4 e7 – e5 2. Kgl – f3 d7 – d6. Філідор надавав перевагу ходові d7 – d6, бо вважав, що фігури слід розміщувати позаду пішаків, щоб вони не заважали їм рухатися вперед*”. [8, с. 40]), *дебют Реті* (“*Для дебюту Реті характерне фіанкетування обох слонів, щоб спочатку підсилити тиск на центральні пункти по великих діагоналях, і лише після нагромадження сил кидати в бій центральні пішаки*”. [8, с. 85]), *дебют Берда* (“*1. e2 – e4 e7 – e5 2. Kgl – f3 КЬ8 – с6 3. Cfl – b5 Ке6 – d4. Автор цього продовження – англійський майстер XIX ст. Д. Берд. Чорні згоджуються*

на погіршення своєї пішакової структури (у них виникають здвоєні пішаки по лінії, "d"), але вони дістають можливість тривалий час перешкоджати активним діям білих у центрі". [8, с. 14]), захист Стейніца ("Цьому плану надавали перевагу чемпіони світу В. Стейніц, а також Е. Ласкер і Х. Р. Капабланка. Чорні діють у дебюті пасивно, але надійно, прагнучи до того, щоб дати білим бій не в дебюті, а в середині гри". [8, с. 11]), атака Мароці ("Уже у відповідь на 4... g6 білі за бажанням можуть застосувати і хід 5. c4 (атака Мароці, названа на честь видатного угорського гросмейстера), встановлюючи надійний контроль за пунктом d5" [8, с. 52]), варіант Найдорфа ("Цю послідовність ходів запропонував у 50-х роках відомий аргентинський гросмейстер Мігель Найдорф. Основна ідея полягає в тому, щоб підготувати активний розвиток ферзевого флангу чорних ходами b7 – b5 і Cc8 – b7." [8, с. 56] та ін.);

2) найменуванням із атрибутикою місця проведення змагання:

– назви країн (італійська партія ("5... Се7. Один з найпростіших планів: чорні форсують мобілізацію королівського флангу. Можливо і 3... Сс5, що може привести до італійської партії". [8, с. 75]), слов'янський захист ("З інших варіантів найпопулярніший 2... с6 (слов'янський захист), однією з ідей якого за чорних є виведення ферзевого слона на f5 або g4". [8: 76], латиський гамбіт ("...успіху цей дебют не мав: чорні нехтують розвитком фігур і послаблюють свій королівський фланг. Така гра виправдовується лише в разі неточних дій білих. Наприклад, 3. Сс4 fe" [8, с. 37]), шотландський гамбіт ("3... еd 4. К : d4. Шахісти агресивного стилю застосовують тут і шотландський гамбіт – 4. с3 або 4. Сс4." [8, с. 69]), французький захист ("Хід е4 – е5 у французькому захисті доцільний, як правило, тоді, коли робиться у відповідь на хід чорних Kg8 – f6, тобто з виграшем темпу". [8, с. 43]; "В разі 3... е6 виникає французький захист з втраченим для чорних темпом на с7– с6 (замість с7 – с5). [8, с. 48]") та ін.);

– назви міст (берлінський захист ("1. е2 – е4 е7– е5 2. Kgl – f3 Kb8 – сb 3. Cf1 – b5 Kg8 – f6. Звичайний розвиваючий хід, який відкриває шлях до здійснення кількох планів дальшої гри. 4... Kf6 : е4. Саме цей активний хід характерний для варіанта, що здавна має назву берлінського захисту". [8, с. 12]), шевенінгенський варіант ("1. е4 с5 2. Kf3 еб 3. d4 cd 4. К : d4 Kf6 5. Кс3 d6. З перестановкою ходів партія звелася до шевенінгенського варіанта." [8, с. 54]), лондонський варіант, московський варіант, віденська партія ("1.е4 е5 2. Ке3 Kf6. Цю відповідь визнано за найдоцільнішу – треба боротися за центральні пункти, прагнути до проведення d7 – d5!" [8, с. 74]);

– назви островів, півостровів (сицилійський захист ("1. е4 с5 2. Kf3 Ке6 3. d4 cd 4. К:d4 еб 5. Kb5 d6 6. с4 аb 7. K5с3 Kf6 8. Се2 Се7 9. 0– 0 0– 0 10. Ка3 b6. На шахівниці виникла типова позиція, яка може створитися не тільки із сіциліанського захисту, а й з англійського початку і навіть з новоіндійського захисту." [8, с. 60]), скандинавський захист (1. е2 – е4 d7 – d5. 2. е4:d5 Kg8 – f6. 3... Kf6:d54. с2 – с4 Kd5– b6. І тут чорні можуть застосувати гамбітний варіант: 4...Kb4 5. Фа4+ K8с6, розраховуючи на 6. d5? b5! Проте після 6. а3! чорному коню доводиться безславно відступити на бортове поле аb". [8, с. 42]);

3) найменуванням з використанням певної актуалізованої фігури (дебют 4 коней ("У разі природного 3...Kf6 виникає дебют чотирьох коней, після чого білі дістають певний вибір." [8:69-70]), королівський гамбіт ("У дебютній теорії ще немає найдоцільніших методів боротьби проти королівського гамбіту". [8, с. 72]), прийнятий ферзевий гамбіт ("Після 2... dс (прийнятий ферзевий гамбіт)". – с. 76), варіант 4 коней ("2... е7 – е6 3. d2 – d4 с5 : d4 4. Kf3 : d4 Kg8 – f6 5. Kb1 - с3 Kb8 – с6 6. Kd4 – b5. У разі 6. Се2 Сb4 білі повинні жертувати пішака е4 або допустити d7 –

d5.” [8, с. 58]), *варіант 4 пішаків* (“Популярне також продовження 3. с4 Kb6 4. d4 d6 5. f4 – *варіант чотирьох пішаків*” [8, с. 60]) та ін.).

4) найменування з компонентом назви тварини (“*варіант дракона*” (“До *варіанта дракона приходять трьома способами: а) 2... g6; б) 2... Кеб 3. d4 cd 4. К:d4 g6; в) 2... d6 3. d4 cd 4. К:d4 Kf6 5. Кс3 g6.*” [8, с. 51])

5) найменування за позиційним розташуванням фігур на площині шахівниці (*центральний дебют* (“2... ed 3. Ф : d4. Цей хід характерний для *центрального дебюту*”. [8, с. 71]), *центральний гамбіт* (“4.Сс4. *Центральний гамбіт, який виникає після 4. К : с3, за своїми ідеями нічим не відрізняється від шотландського гамбіту*”. [8, с. 71]).

Отже, системна організація термінологічного мікрополя “дебют” характеризується відповідною ієрархією номенів на позначення загальної назви початку шахової гри і, зокрема, варіативністю найменувань, в основі яких – прізвища відомих шахістів, національні, географічні маркери, актуалізовані назви фігур, образні назви тощо.

Л і т е р а т у р а :

1. *Авакова Л. А.* Структурно-семантический и функциональный анализ терминосистемы “Шахматы” [Электронный ресурс]: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. – Майкоп : РГБ, 2006 (Из фондов Российской Государственной Библиотеки). – С. 33.
2. *Авербах К. Я.* Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты / К. Я. Авербах // Вопросы языкознания. – 1986. – № 6. – С. 38–49.
3. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 608 с.
4. *Даниленко В. П.* Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
5. *Завгородний С. Г.* Философско-культурные и лингвоконцептуальные особенности игры в шахматы в англоязычной картине мира / С. Г. Завгородний // Записки з романо-германської філології. – 2011. – Вип. 26. – С. 66–75.
6. *Кочан І. М.* Ще раз про системність у термінології / І. М. Кочан // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. 4. – С. 67–70.
7. *Лейчик В. М.* Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – 3-е изд. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
8. *Мойсієнко А. К.* Словник шахових термінів / А. К. Мойсієнко. – (рукописний варіант).
9. *Мойсієнко А. К.* До питання про системну організацію української шахової термінології / А. К. Мойсієнко // Українське мовознавство. – К., 2016. – Вып. 46. – С. 111–113.
10. *Панько Т. І.* Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 215 с.
11. *Симоненко Л. О.* Біологічна термінологія: формування та функціонування / Л. О. Симоненко. – Умань : РВЦ “Софія”, 2006. – 104 с.
12. *Суэтин А. С.* Основы теории шахматного дебюта / А. С. Суэтин. – Минск : Гос. изд. БССР, 1962. – С. 38.
13. *Туровська Л. В.* Військові звання та посади в Україні / Л. В. Туровська. – К.-Ірпінь : Перун, 2005. – 160 с.

R e f e r e n c e s :

1. *Avakova L. A.* Strukturno-semanticheskij i funktsionalnyy analiz terminosistemy “Shakhmaty” [Elektronnyy resurs] [The structural and semantical and functional analysis of terminological system “chess”]: dis. ... kand. filol. nauk [dissertation]: 10.02.01. – Maykop : RGB, 2006 (Iz fondov Rossiyskoy Gosudarstvennoy Biblioteki) – S. 33.
2. *Averbakh K. Ya.* Terminologicheskaya variantnost: teoreticheskij i prikladnoy aspekty [Terminological variation: theoretical and applied aspects] / K. Ya. Averbakh // Voprosy yazykoznaniiya. – 1986. – No. 6. – S. 38–49.

3. *Akhmanova O. S.* Slovar lingvisticheskikh terminov [Linguistic terminological dictionary] / O. S. Akhmanova. – M. : Sov. entsikl., 1966. – 608 s.
4. *Danilenko V. P.* Russkaya terminologiya: Opyt lingvisticheskogo opisaniya [The Russian terminology: experience of linguistic description] / V. P. Danilenko. – M. : Nauka, 1977. – 246 s.
5. *Zavgorodniy S. G.* Filosofsko-kulturnyye i lingvokontseptualnyye osobennosti igry v shakhmaty v angloyazychnoy kartine mira [Philosophic, cultural, linguistic and conceptual special aspects of chess game in the English narrative] / S. G. Zavgorodniy // Zapiski z romano-germanskoj filologii. – 2011. – Vyp. 26. – S. 66–75.
6. *Kochan I. M.* Shche raz pro sistemnist u terminologiyi [Once again about systematicity at terminology] / I. M. Kochan // Ukrayinska terminologiya i suchasnist' : Zb. nauk. prats. – K., 2001. – No. 4. – S. 67–70.
7. *Leychik V. M.* Terminovedeniye: predmet, metody, struktura. Izdanie 3. [Terminology: subject, methods, structure. Addition 3.] / V. M. Leychik. – M. : Izdatelstvo LKI, 2007. – 256 s.
8. *Moysienko A. K.* Slovník shakhovikh terminiv [Chess terminology dictionary] / A. K. Moysienko. – (rukopisniy variant).
9. *Moysienko A. K.* Do pitannya pro sistemnu organizatsiyu ukrayinskoyi shakhovoyi terminologiyi [Toward a question about chess terminology systematic organization] / A. K. Moysienko // Ukrayinske movoznavstvo. – K., 2016. – Vyp. 46. – S. 111–113.
10. *Panko T. I.* Ukrayinske terminoznavstvo [The Ukrainian terminology] / T. I. Panko, I. M. Kochan, G. P. Matsyuk. – Lviv : Svit, 1994. – 215 s.
11. *Simonenko L. O.* Biologichna terminologiya: formuvannya ta funktsionuvannya [Terminology of biology: formation and functioning] / L. O. Simonenko. – Uman : RVTS “Sofiya”, 2006. – 104 s.
12. *Suetin A. S.* Osnovy teorii shakhmatnogo debyuta [Theoretic framework of chess debut] / A. S. Suetin. – Minsk : Gos. izd. BSSR, 1962. – S. 38.
13. *Turovska L. V.* Viyskovi zvannya ta posady v Ukraini [The military ranks and positions in Ukraine] / L. V. Turovska. – K.-Irpín : Perun, 2005. – 160 s.

Адълора З. Т. Система шахматных номенов терминологического поля “дебют”.

В статье речь идет о шахматных дебютных номинациях, употребляющихся для обозначения понятий, связанных с начальной стадией шахматной игры – дебютом. Автор путем сплошной выборки из украиноязычных изданий, в частности первых учебников и пособий по шахматной игре, представила систему терминов микрополя “дебют” на структурном и семантическом уровнях. Системная организация терминологического микрополя “дебют” характеризуется соответствующей иерархией номенов для обозначения общего названия начала шахматной игры и, в частности, вариативностью наименований, в основе которых – фамилии известных шахматистов, национальные, географические маркеры, названия фигур, образные названия и т.д.

Ключевые слова: дебют, шахматная терминология, терминологическое микрополе, шахматная лексика, дебютные номены, партия, вариант.

Adylova Z. T. System Chess Nomina of Terminological Field “Debut”.

The article considers chess debut nominations through its continuous selection of collected Ukrainian-language publications, in particular the first textbooks and periodical literature on the chess game of the twentieth century. One of the branches of the structural and compositional organization, the micro-field “debuts” and its structure have been represented in detail as well. A relative classification of chess debut terms, their hierarchical structure, compositional branching (open, closed and semi-open debuts) have been given. I paid high attention to the structural types of debuts, the semantic differentiation of debut nominations. The classification varies concerning the peculiarities of chess debuts usage in practice. It has also been analysed the Ukrainian chess terms in a context of their attribute to chess players’ names, geographical position or match venue, animal-compound component, actualized figure, figure’s place at the chessboard, national determination and religion, etc.

Keywords: debut, chess terminology, terminological micro-field, chess vocabulary, debut nomenclature, party, variant.